POLÍTICA I PARTICIPACIÓ | | Actualitzat el 20/04/2020 a les 12:20

Viure el risc

La pandèmia confirma que som fràgils i això ens fa posar en crisi tota la nostra idea del benestar | "Hem estat socialitzats en uns sistemes socials de previsió i per tal de preservar aquesta seguretat estem disposats a donar-ho tot a qui ens encomana als sistemes de control social absolut"



El discurs social dominant s'orienta cap a sistemes més protectors que no pas sostenibles a llarg termini, com seria una altra regulació del sistema econòmic. | Adrià Costa.

Deia C. Wright Mills el 1959 que els moments de crisi poden accentuar la nostra imaginació sociològica. És a dir, **la nostra capacitat de posar en relació el que ens passa a nosaltres amb el que passa al món, a través de comprendre el context en què es produeixen els fets**. Tinc clar que hem après, gràcies als mitjans de comunicació i les xarxes socials globals, a observar el que passa al món i com ens afecta. No tinc clar que puguem posar-ho en context tal com ho entenia C. Wright Mills.

Posar les coses en context vol dir comprendre el conjunt de factors que incideixen en un fenomen social. Com deia Max Weber, és impossible conèixer totes les causes associades a tots els factors que incideixen en un mateix fet social. Malgrat que tenim molta informació, sempre hi haurà coses que se'ns escaparan, o que simplement no podrem interpretar. En canvi, des de les ciències culturals, com la Sociologia, sí que podem interpretar en el seu context el *significat social* d'un determinat fet.

Avui ens aventurem a plantejar com ens pot canviar la situació que vivim a causa d'un virus que, gràcies al sistema de mobilitat global, s'ha estès de pressa per totes les societats humanes, sobretot a les ciutats. Impressiona veure les imatges de les ciutats d'arreu del món buides de gent i de trànsit. Just quan milers d'especialistes i opinadors parlaven de la necessitat de prendre

mesures per aturar els efectes nocius de l'activitat humana envers el clima i l'estabilitat dels ecosistemes, **la humanitat s'ha vist atacada per un fenomen natural que l'ha obligat a replegar-se com a espècie**.



La pandèmia de la COVID-19 ens confirma que som fràgils. Foto: Martí Albesa.

La paradoxa és que els nostres sistemes sanitaris són els millors de la història de la humanitat. I en canvi, **la crisi sanitària és viscuda culturalment com una catàstrofe** tan grossa com la de la grip espanyola de 1918, que es va endur 50 milions de vides al món pel cap baix. Tenim uns sistemes de salut que salven milions de vida cada any, especialment a la vella Europa. Per això l'esperança de vida s'ha allargat tan en els darrers decennis. Malgrat això, l'amenaça d'un virus mortal produeix el que Stanley Cohen (1972) va batejar com a "pànic moral". Ell es referia al fort impacte mediàtic que provocava el vandalisme dels *mods* i dels *rockers* als anys setanta, que apareixien als mitjans de comunicació com si es tractés de la fi de la civilització. Cohen arriba a parlar de la creació de "dimonis humans" en moments de crisi.

Els mitjans de comunicació, doncs, juguen un paper central en la construcció del problema social que vivim. La informació sobre el coronavirus s'instal·la en el context de l'alarma social. Les mesures per frenar-lo centren tota l'atenció i esdevenen una causa col·lectiva. Però en aquests moments penso que parlar només de l'alarma com un efecte dels mitjans de comunicació seria limitar molt l'anàlisi. En realitat, tot el nostre sistema polític-institucional ha reaccionat a la pandèmia per afrontar el "risc". Aquest "risc" ha estat definit com la possibilitat que morin milers persones a causa d'una limitació del propi sistema, això és, la impossibilitat d'atendre totes les persones que pateixen la malaltia provocada per la COVID-19 de forma greu. Com deia abans, paradoxalment. Però aquest fet pràctic és interpretat sovint des d'un punt de vista *moral*. I per això és tan important comprendre'l des del punt de vista de la seva *significació* social.

Si Ulrich Beck (1998) va parlar als anys noranta de la societat del "risc" per referir-se a com els canvis tecnològics podien generar situacions inesperades i incertes per als humans, podem dir que ens trobem en una situació en què els nostres sistemes tecnològics (mèdics) es mostren *significativament insuficients* per respondre a una amenaça per a les nostres vides. És a dir, que no són del tot infal·libles. Per molt que els sistemes de salut fa anys que ordenen d'una manera força intensiva les nostres vides (Foucault diria que les controlen), no poden ser absolutament poderosos davant dels efectes naturals sobre els nostres cossos. I des de la perspectiva de la nostra *moral col·lectiva* (que diria Durkheim), **cap pèrdua de vida és acceptable**.

Malgrat això, un dels fenòmens que anem observant en els pròxims mesos és la desigualtat en els efectes de la pandèmia. No parlo només d'economia, sinó també de salut. **La gestió de la resposta institucional a la crisi sanitària està mostrant diferents formes de donar suport a la població**. Des de països que contemplen la possibilitat de fer la prova de la COVID-19 a tots els ciutadans que en tinguin símptomes, fins a països en què aquesta prova no s'està distribuint. Des de països que garanteixen ingressos a les famílies que es queden en situació vulnerable fins a països que no prenen mesures en aquest sentit. Compareu Brasil amb Corea del Sud, o Alemanya amb Anglaterra (el cas espanyol m'agafa massa de prop perquè no em provoqui sensació de caos i angoixa). Tot això està influït també per les formes culturals de resposta a la situació. Per exemple, la idea del confinament com a única resposta possible, envers l'opció de fer la prova a tota la població. Per a uns, la primera opció és la més radicalment segura per combatre el virus a curt termini i minimitzar els seus efectes a llarg termini en l'economia; per a d'altres, la segona és la que millor opció per a garantir una gestió sostenible de la crisi mèdica i econòmica.

En tot cas, el sistema de benestar social -que es troba en crisi des dels anys 70 del segle passat- ha derivat en un sistema de protecció més o menys intensiu, que ja no funciona per a garantir la mobilitat i la possibilitat que una gran part de la població visqui bé, sinó per fer front a la pobresa o a les contingències més greus. Si la crisi econòmica del 2008 va donar un cop gairebé mortal a la classe mitjana, podem dir que la crisi actual farà evolucionar encara més els sistemes estatals cap a sistemes de reacció protectora, primer cap al mateix sistema econòmic (ajudant bancs i grans empreses), després cap als més febles a través de rendes bàsiques, pensions, etc. Però **la classe mitjana no se'n beneficiarà**. Qui en forma part, o bé caurà per la banda dels més necessitats, o bé resistirà però sense gaires opcions per a la mobilitat social ascendent, més quan els nivells d'estudis ja han assolit índexs força amplis i és difícil que ofereixin un potencial de mobilitat per als que ja es trobaven en posicions mitjanes. En tot cas, són un recurs per a mantenir-se si es compta amb altres formes de capital (social, econòmic), però no pas perquè el conjunt de la ciutadania "progressi" cap a una àmplia posició benestant.

La desigualtat creixent, la fugida de les grans empreses multinacionals i de les grans fortunes dels sistemes impositius solidaris, la incertesa en el mercat laboral, i la manca de respostes a les conseqüències de la globalització econòmica, social i ambiental, ens aboquen a escenaris de "crisi". No és la fi del món, però sí la fi d'un món, deia Daniel Innerarity. I sabem que després d'aquesta pandèmia, en pot venir una altra. **Ens hem instal·lat en la incertesa i la fragilitat**. Però sobretot és important observar i adonar-se que el discurs social dominant, que marca les pautes de la gestió de la crisi, s'orienta cap a aquesta *necessitat* de respondre amb sistemes més *protectors* (salvem els més febles) que no pas sostenibles a llarg termini (una altra regulació del sistema econòmic).

D'altra banda, emergeixen teories conspiratòries que acusen a diferents agents de provocar aquest canvi. Formen part del "pànic moral". Hi ha qui creu en experiments militars per a crear virus (com si la natura no els pogués crear!), hi ha qui pensa que tot és una conspiració orquestrada des de l'economia financera per treure's de sobre uns quants pensionistes

(certament, podríem pensar malament); per contra, hi ha qui atribueix la voluntat de castigar la humanitat a la natura (*sic*), per no parlar dels més *tradicionals* que creuen que això és un càstig de Déu (què hem fet?). Hi ha explicacions, relats i faules per a tots els gustos. **La por crea els monstres!**

La sensació de final d'etapa també produeix un desassossec comprensible, que produeix una certa desafecció cap a l'època que vivim. L'escena mediàtica s'omple d'*intel·lectuals* que avalen amb teories castatròfiques o culpabilitzadores aquest malestar psicològic col·lectiu. **Hem estat socialitzats en uns sistemes socials de previsió, això és, en intentar evitar al màxim la incertesa** (potser ja no els *millenials*): què estudiaríem, de què treballaríem al llarg de la vida, com viuríem la vellesa, com ens mantindríem si fallava la feina o la salut... Per tal de preservar aquesta seguretat estem disposats a donar-ho tot a qui ens encomana als sistemes de control social absolut. I oblidem que potser la *societat líquida* (malgrat el profeta de la calamitat Zigmund Bauman) és la millor realització, fins ara, de la idea de llibertat que hem pogut imaginar. Com a dona no puc pas pensar que temps pretèrits foren millors!

Potser els bohemis de fa un segle se'n riurien una mica, de nosaltres! O els pagesos de fa cinc segles dirien que som afortunats de no passar gana, fred o calor! O les dones que lluitaven per poder ser independents dels seus pares i dels seus marits envejarien les d'ara, que han d'ocupar-se soles dels seus fills i treballar alhora. Però cada generació viu els problemes a la seva manera. En el nostre cas, **la pandèmia de la COVID-19 ens confirma que som fràgils i això ens fa posar en crisi tota la nostra idea del benestar**, ens veiem en desgràcia i oblidem tot allò que ens fa viure millor que els nostres avantpassats.

Als sociòlegs sovint ens demanen que calmem l'ansietat dels governants buscant solucions als problemes que afronten. Però, com deia Berger, als sociòlegs ens interessa comprendre el *significat* social d'aquests problemes. Com han sorgit, com són viscuts, quines conseqüències tenen. **El virus no prediu la resposta; aquesta depèn del *significat* social que té en cada moment històric**. En el nostre moment històric, la capacitat de la medicina per salvar vides és un dels nostres assoliments més preuats i ha esdevingut un dels valors més sagrats. Per això la nostra resposta és fer tot allò que estigui a les nostres mans per salvar vides. Sense mirar les conseqüències.

No podem prendre aquestes conseqüències com si fossin obra del virus, o un resultat *moral* de les nostres accions. Són part de la nostra vivència del problema. I evidentment **no podem** controlar tots els factors que es desencadenaran com a conseqüència de la crisi sanitària. **No sabem encara** si produirà canvis en les formes de vida (tot i que podem observar ja un increment de la socialització en l'ús de les tecnologies de comunicació per internet en bona part de la població). **No sabem** fins a quin punt la crisi econòmica serà greu, perquè no ens hem trobat en cap situació semblant. **No sabem** fins a quin punt els sistemes de control desplegats per al confinament de la població tindran efectes duradors (gràcies a estar legitimats per la necessitat de resposta a la crisi). **No sabem** si la por s'instal·larà per molt de temps en la nostra cultura. **No podem** aventurar conclusions precipitades, ni deixar-nos endur per les teories de la calamitat que es propaguen de forma viral (valgui la redundància). **Només podem** esperar i observar el que passa, tot posant en quarantena les conclusions precipitades i prenent consciència dels nostres propis pre-judicis.

Bibliografia:

Bauman, Zygmunt (2000). *Liquid modernity.* Cambridge: Polity Press.
Beck, Ulrich (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage
Berger, Peter L. (1995). *Invitació a la sociologia : una perspectiva humanística* / Peter L. Berger (4a

ed.). Barcelona : Herder, 1995.
Cohen, Stanley (1972). *Folk Devils and Moral Panics*. London and NY: Routledge.
Mills, C. Wright (1992). *La Imaginació sociològica* / C. Wright Mills (2a ed.). Barcelona : Herder, 1992.
Weber, Max (2017). *La "objetividad" del conocimiento en la ciencia social y en la política social*. Madrid: Alianza editorial.



L'Hospital d'Olot per dins, en temps de Coronavirus. Foto: Martí Albesa.

Més reflexions a Pensem.cat: